

שו"ת מאת הרב יוסף שבח

תשובות אלו ענה הרב יוסף שבח יצ"ו לשואליו.
בעקבות בקשתנו נעתר הרב לפרסמם בחוברת זו, ותודתנו נתונה לו על כך.

לק"י

לכבוד

הרב יוסף שבח הי"ו

הנדון: שאלות שמעסיקות אותי וברצוני לדעת מה ההלכה.

א. האם מותר להתפלל נעילה אחרי השקיעה?

ב. האם מותר לקבוע סעודה לפני המוסף בשמחת תורה?

ג. האם מותר להתפלל מוסף בזמן המנחה?

בכבוד רב...

לק"י יב מרחשון תשס"ד, לסדר "והיה ברכה"

לכבוד ידידנו היקר...

לשאלותיך.

א. כתב הרמב"ם פ"א תפלה, ה"ז (עמ' קח): "לפי שאין מתפללין אותה (נעילה)

אלא סמוך לשקיעת החמה". ע"כ. וכתב מארי שם, אות כז: "מתחילין סמוך

לשקיעת החמה כשהיא בריש דקלי, כלומר כחצי שעה או יותר מעט לפני

היעלמה, ומסיימין אותה עם העלם השמש, ועדיין אור ולא נראה שום כוכב".

עכ"ל. אבל להתחיל נעילה אחרי השקיעה **אסור**. ואם התחילו קודם שקיעה, **בדיעבד**, רשאי להשלימה אחר שקיעה קודם צאת הכוכבים, **מדוחק**. ראה משנה ברורה תרכ"ג ס"ק ב. והחכם עיניו בראשו שלא לאחרה, ולהתפלל אותה בזמנה לכתחילה.

ב. כתב הרמב"ם פ"ו תפלה ה"ד (עמ' קסח): "אבל **טועם** ועושה מלאכה קודם **מוסף**". וכתב מארי שם, אות יג: "הורונו רבותינו שאכילת מעט פירות אינה נקראת סעודה וגם פת כביצה או פחות או יותר מעט **מותר** לאכול לפני מוסף וקודם מנחה, **ואין אסור אלא סעודה**. הרי בהדיא דלקבוע סעודה **אסור** קודם מוסף. ובשמחת תורה כיון שהוא יו"ט צריך **לקדש** על היין קודם שיטעום. [וכך אנו נוהגים, אחר אמירת כמה פיוטים, מפסיקין, מקדשין וטועמים מעט עוגה או פירות ומברכים ברכה אחרונה, וממשיכים בפיוטים והפטרה ומוסף, והולכין לבית לקדש ולסעוד סעודת יו"ט כדין, בפת ובשר כברכת השם]. וכך פסק מרן סימן רפו סע' ג: "מותר לטעום קודם תפלת המוספין, דהיינו **אכילת פירות או אפי' פת מועט, אבל סעודה אסור**".

ג. כתב הרמב"ם פ"ג תפלה ה"א: "היו לפניו שתי תפלות של מנחה ושל מוספין, מתפלל של מנחה ואחר כך של מוספין, ויש מי שהורה שאין עושין כן בציבור כדי שלא יטעו".

וכתב מארי שם, עמ' קלז אות כד: "ומ"מ נראה דכל זמן דלא מטא זמן **מנחה** קטנה שהיא למעשה תפלת התדיר לדידון, נראה ברור **דקדים מוסף**". (ראה שו"ע סי' רפו ס"ד ובמשנ"ב ס"ק יב)

על כן **לכתחילה** יש להתפלל מוסף קודם שיגיע זמן מנחה גדולה דהיינו קודם שש שעות ומחצה. ואם איחר, יקדים מוסף ואח"כ מנחה עד תשע שעות ומחצה, ואם איחר יותר מזה יתפלל מנחה ואח"כ מוסף.

ובציבור לעולם יקדימו מוסף.

ואסיים בברכה, יוסיף ה' לך חיים טובים ומתוקנים,
 בבריאות שלימה לעבודתו וליראתו,
 ויקיים עליך מקרא שכתוב עוד ינוכון בשיבה וכו',
 בהוקרה רבה
 יוסף ב"ר שמעון שבת יצ"ו
 ירושלם ת"ו

לכבוד הר'...

ועתה לשאלותיך.

א. שאלת האם נכון הדבר שיש סוברים שאסור להוציא ספר תורה מבית הכנסת כדי להביאו לבית האבלים לקריאה בשני וחמישי ומנחת שבת.

תשובה

שני מנהגים היו בתימן. יש נהגו להביא ס"ת מביהכ"נ לבית חתן או בית אבל כדי לקרוא בו בזמן קריאת ציבור, וכך כתב מארי פי"ב תפלה אות סא עמ' רסז, וז"ל: "...ובאמת שלא ניתנה תורה להיגנו בהיכל, לא ניתנה אלא לקריאה וללימוד והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, וקדושת התורה היא הקריאה והלמידה בה...ולא התנגדו חז"ל לכך להביא ס"ת ולהגלותו רק כדי להראות חזותו, כי עצם הקריאה בו אינה חובה, כ"ש קריאת חובה צבורית. ומנהג קדמונינו לקחת ס"ת מבית הכנסת אל כל מקום שיש מנין מתפללים כגון אצל חתן בשבעת ימי המשתה ואצל אבל בשבעת ימי אבילותו, ואין חוששין לאותה תשובה (המובאת במרדכי ראש השנה ספ"א סי' תשי) ומנהג אבותינו תורה היא" עי"ש באורך. וכך הורה מארי למעשה בתשובת שאלה בכת"י ועדיין לא נדפסה. (אוסף ידידי הר"א חמאמי, יסייעו ה' להוציאם לאור בזה"ז).

אולם יש שהקפידו שלא להוציא ס"ת לשם, וראו בזה איסור ואף סכנה. וכך שמעתי על הר"ש קלאזן שהיה מקפיד, שלא להביא ס"ת לבית אבל בשום אופן. והר"י צובירי בסדורו כנה"ג ח"א עמ' תש"ג כתב, וז"ל: "...ואין קורין בתורה בשני וחמישי ובמנחת

שבת (בבית אבל) לפי שאסור לטלטל ס"ת ממקום למקום, שאם יביאו ס"ת ממקומו הקבוע בביהכ"נ לבית אבל הרי זה גלות לס"ת ח"ו, ובר"ח או חנוכה שאירעו בתוך ימי האבילות קורים קריאת המאורע כולם יחד בלא ברכות בניגון וטעמים מתוך חומש" וכו' עי"ש. ובספרו "ויצבור יוסף", ח"א עמ' שנט, הוכיח מתשובת מהרי"ץ ח"ג סי' ד, שלא נהגו בשעתו להוליך ס"ת מחוץ לביהכ"נ. והוסיף: "והמשנים עתידיים ליתן את הדין שגורמים קטרוג ועונש ח"ו לחיים ולמתים". עוד הביא שם תשובת הר"ח כסאר סי' נה, ולא ציין שבסל' נו כתב הר"ח כסאר ששני מנהגים יש, ושיש מקילים בזה, עי"ש.

וכבר האריך בעניין זה הראשון לציון הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר ח"ט חאו"ח סי' טו עמ' כד-כו. ואחר שאסף כל הפוסקים ובתוכם הר' כף החיים סי' קלה ס"ק פג בשם הזוה"ק פר' ויחי ופר' אחרי, העלה להתיר להביא ס"ת לבית אבל, ובלבד שיניחוהו במקום ראוי לכבודה של תורה. ושם הרחיב בשיטות השונות לרבני ספרד ואשכנז כמנהגו הטוב, עי"ש. וכל מקום יעשו כמנהגם, ובלבד שלא יבואו לידי מחלוקת. וגדול השלום.

ב. עוד שאלת, כי שמעת שהוריתי בשעור ביום חמישי, כי יכולה כלה לאחר בעילת מצוה לשטוף עצמה ולקנח כראוי, ולהתחיל לספור שבעה נקיים ללא המתנת ד' ימים (או יותר כפי חילוקי המנהגים) קודם ספירת ז' נקיים. מהיכן מקור הוראה זו.

תשובה

מה ששמעת יפה שמעת, וכך הורה מהרי"ץ למעשה בתשובה ח"א סי' לד בזה"ל: "...וזה לשון מרן (השו"ע) סי' קצו סע' יג, האשה ששמשה מטתה וראתה אח"כ ופסקה ורוצה לספור מיום המחרת, תקנח יפה יפה אותו מקום במוך או בבגד להפליט כל הזרע או תרחץ במים חמים והם יפליטו כל הזרע. וכתב על זה רמ"א וי"א דאין אנו בקיאים

בזמן הזה וכו' ע"כ... וחומרת הרמ"א לא שמענוה כאן באלו המקומות, דמה בקיאות צריך, ילמדם יפה ותו לא צריך. ושם סי' לה כתב לענין בתולה הנבעלת, אין להחמיר בה יותר מנדה, וכמו שבנדה מקנחת ורוחצת כמו כן בבתולה, וכן ראיתי זקנים בעלי הוראה היו מורין כן, ומנהג פשוט הוא ביניהם. ע"כ לשון מהרי"ץ. וכן כתב מהרי"ץ גם בשערי טהרה שחיבר סי' א סע' ה, ושם סי' ז סע' א. עי"ש.

וכן מורה ובא הראשון לציון הגר"ע יוסף בספרו "טהרת הבית", ח"ב סי' יג סע' טז עמ' תלג-תלה עי"ש.

אמנם הראשון לציון הגר"מ אליהו פוסק להחמיר בזה כרמ"א הנ"ל, ראה בספרו דרכי טהרה עמ' קלח, הערה 23, וכן נוהגים בני אשכנז.

עכ"פ הוראת מהרי"ץ ועדותו ברורה להלכה ולמעשה. ולשיטת מארי בהבנת הרמב"ם ברור שכך יש להורות, ואין להחמיר בזה כלל. ראה דבריו, הל' אסורי ביאה, פ"ו אות יג, ופי"א אות יז, ושם אות כו, עי"ש.

המב"ה יסייענו על מעשה רצונו
בברכה רבה, ידידו יוסף ב"ר שמעון שבח יצ"ו
ירושלם ת"ו

לק"י

לכבוד...

לשאלתך בענין נוסח ברכת עננו בתענית, שראית בכמה סידורים שאין כופלין תיבת ענינו, אלא הנוסחא: "ענינו ה' אלהינו ביום ביום צום" וכו'.

תשובה

נוסח ברכת ענינו בתעניות נזכרה בירושלמי ברכות פ"ד ה"ג (לג:) בזה"ל: "ומה אומר ענינו ה' ענינו בעת ובעונה הזאת כי בצרה גדולה אנחנו, אל תסתר פניך ממנו ואל

תתעלם מתחינתינו, כי אתה ה' עונה בעת צרה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה, ויצעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יוציאם, בא"י העונה בעת צרה".

ובנוסחת הרמב"ם תפלה פ"ב הי"ד וז"ל: "בימי התעניות, אפילו יחיד שהתענה מוסיף בשומע תפלה עננו ה' אלהינו עננו". (אהבה עמ' קיז)

ובנוסח התפלה לרמב"ם בסוף ספר אהבה (עמ' תשיח)

היחיד בנוסח הזה: "שמע קולנו...ענינו ה' אלהינו ענינו...".

ושליח צבור אומר: "ענינו ה' אלהינו ענינו...".

גם בסידור רס"ג (עמ' שיז) הנוסח: "עננו ה' אלהינו עננו ביום צום...". וראה שם הערה 18. ותוס' שבת כד ע"א ד"ה תעניות.

ובתכלאל קדמונים (מהדו' חובארה תשכ"ד ירושלים) עמ' מז כתוב: "יקול עננו ה' אלהינו עננו ביום...". ובתפלת ט' באב: "ענינו ה' אלהינו ענינו ביום צום" וכו'. בסביל אלתעניות וכו'.

וכן הוא בתכלאל משתא – שבזי ח"א עמ' קה, הן בתפלת לחש והן שליח צבור הנוסחא: "ענינו ה' אלהינו ענינו ביום צום" וכו'.

והרד"א בעל ספר אבודרהם גורס (הוצאת אושא, ירושלים תשכ"ג, עמ' רמז, רנה): "עננו אבינו עננו... וביאר שם בזה"ל: "על שם ש"א יח, לז. ענני ה' ענני" ע"כ. וצ"ל במקום ש"א (שמואל א), מלכים א', וזה פשוט.

אמנם מהרי"ץ בפ"י עץ חיים על התכלאל (ח"ג יז ע"ב, מהדורת ר"ש צאלח תשל"ט) כתב בזה"ל: עננו ה'. ע"ש ענני ה' ענני, מלכים א יח לז. וכ"ג הרמב"ם והרי"ף, ולא גריס עננו פעם שניה, דמה שהוצרך אליהו לכפלו הוא מטעם שלא יאמרו מעשה כשפים הם, וענני הא' בשביל שתדאש, והכא לא שייך כאן כלל, וכמפורש בגמרא ברכות". עכ"ל מהרי"ץ. וכוונתו למבואר בברכות ט עב, הובא ברש"י מלכים שם. וראה ברד"ק שם שהוסיף לפי פשוטו של מקרא וז"ל: "הכפל לחזק כמו שהוא בכל מקום...וכן דרך כל מתפלל לשנות דבריו ולשלש" וכו', עי"ש.

ואחר הסליחה רבתי, כבר נתבאר למעלה כי גירסת הרמב"ם (בכתבי יד תימן התואם לכת"י אוקספורד) לכפול עננו, כנ"ל בהלכה ובנוסח התפלה. ואף נוסחת הרי"ף שלפנינו (תענית ד ע"א בדפי הרי"ף) כך היא: "נימא הכי עננו ה' עננו כי בצרה" וכו'.
אכן מצאתי כנוסחת מהרי"ץ בסדור רבינו שלמה בן רבי נתן (חי אחרי הרי"ף) עמ' קה בזה"ל: "עננו ה' אלהינו ביום צום" וכו'.

וראה סדור "כנסת הגדולה" להר"י צובירי (ח"א עמ' קסו-קסז) שמנהגם לכפול עננו וציין שם שכן נוסחת הראשונים ואף גירסת התכאליל כן הוא, עי"ש.
וכן הוא בסדור "שיח שפתותינו" (בלדי) כמנהג רדאע הוצאת אגודת אחים, ח"א עמ' תקנה בזה"ל: "ענינו אבינו עננו ביום צום" וכו'.

הראת לדעת כי נוסחת "עננו...עננו", קדומה היא, ושכך גרסו רבים כנ"ל, וגם נוסח הגר"א בסידורו "עננו ה' עננו", וכן בסידורי ספרד "עננו אבינו עננו", והגורסים בנוסחתם "עננו ה' אלהינו ביום צום" וכו' סמכו על גירסת מהרי"ץ כנ"ל.

ואסיים בברכת עוד הם מדברים ואני אשמע

ממני, מוקירו יוסף ב"ר שמעון שבח יצ"ו

ירושלם ת"ו

לק"י

לכבוד השה"ט ...

שאלת אם יש חיוב לקנות דוקא מצה שמורה לפסח, או שזו חומרא בעלמא ואפשר במצה רגילה שהיא זולה בהרבה. הנני להשיבו בקצרה כמסת הפנאי ועמו הסליחה.

תשובה: ברור שיש חובה לקנות מצה משומרת משעת קצירה כדי לצאת ידי חובת אכילת מצה לכתחילה. אמנם אם לא מצא מצה שמורה (כגון שהוא במדבר שמם, או מרחף בשמים, ודי למבין) ואין לו בליל טו בניסן אלא מצה רגילה כשרה לפסח, יברך עליה על אכילת מצה ויוצא בה ידי חובתו. כן נתבאר בתשובת ר' יהושע הנגיד מבני

בניו של הרמב"ם, הביאו מארי בהלכות חמץ ומצה פ"ה אות יז, (עמ' דשמ) עי"ש באורך. ושם העיד מארי על מנהגנו וכך כתב: "אמנם מנהגינו לשמר המצה לברכה משעת קצירה, ואין קוצרין אותה אלא לאחר חצות היום כדי שלא ישאר עליה שום חשש לחות מטל הלילה, וכך נהגו אבותינו מעולם, וכך אנו נוהגים" עכ"ל. (על הגדרת מצה שמורה לדעתו בדעת הרמב"ם, עי"ש) גם בספרו "הליכות תימן" כתב סדר הכנת המצה והזהירות בה. (עמ' 14 מהדו"ק, עמ' 36 מהדו"ב).

אמנם מהרי"ץ בתשובה ח"ב סי' קלה, פסק כי על מצה שאינה שמורה אין יוצאין ידי חובה, ואין לברך עליה על אכילת מצה, וסמך על תשובת ר"י הנגיד הנ"ל, אלא שהנוסחא שהיתה לפניו חסרה קטע קטן, כמו שמצינו בהערה בגליון לשו"ת "חיי שלום" (מצורף בזה צילום), נדפס בירושלים תשמ"ב, עם "ק"ץ המזבח". ושו"ת "החיים והשלום" להר"ח כסאר. [מארי כתב באות יז הנ"ל, שההערה בגליון היא כתיבת יד סבו מארי הישיש, וכן שמענו מפי הר"ח כסאר שכידוע היה מתלמידיו עד לפטירתו. אולם הר"י צובירי בפ"י "מגיד מראשית" על ההגדה עמ' קסה כתב שהערה זו שבגליון הנ"ל היא כתיבת יד קדשו של הר"ח עמרם קורח. עי"ש].

ואם תעיין היטב בכל מה שציננתי לך תבין את אשר לפניך, ואתה חכם.

ובכן הדבר פשוט, שחובה על כל מי שיש בו דעת להשתדל בכל יכולתו להשיג מצות שמורות משעת קצירה לקיים הדין והמנהג כראוי. ולא להיות חלילה מאלו שכל מעשיהם דיעבד, וכל שעתם שעת הדוחק, ודי בזה.

ה' ב"ה יסייענו לעשות רצונו באמת ובלבב שלם

בברכה יוסף ב"ר שמעון שבח יצ"ו

ירושלם ת"ו

